

Journalist en politie

Weinig instanties komen zo vaak in het nieuws als de politie. Soms als bron, maar soms zelf als het onderwerp van alle aandacht. Journalisten en politieagenten komen elkaar continu tegen. Daarbij gaat het niet alleen om de reporters die werken aan gespecialiseerde opsporingsprogramma's of gerenommeerde misdaadverslaggevers zoals Peter R. de Vries. Maar vooral ook om de 'gewone' journalisten die schrijven voor de dagelijkse binnenlandpagina's of de verslaggevers die reguliere items maken op radio, televisie en internet.

Hoe zit de politieorganisatie in elkaar? Wat doen al die agenten en vooral: hoe ga je als journalist met ze om?

De Nederlandse politie bestaat uit een landelijk korps van 60.000 mannen en vrouwen, verdeeld over 10 regionale eenheden en één landelijke eenheid. Aan het hoofd staat de korpschef. Momenteel (2013) is die 'blauwe baas' Gerard Bouman. Hij rapporteert rechtstreeks aan de minister van Veiligheid en Justitie.

De belangrijkste taken van de politie zijn het handhaven van de wet, inclusief het opsporen van mensen die zich schuldig maken aan strafbare feiten, en het handhaven van de openbare orde. Dat is geregeld in de speciale Politiewet.¹

Naast deze twee hoofdtaken, heeft ze ook nog een rol bij het verlenen van noodhulp, bij voorbeeld bij ongelukken, en het toezicht houden in 'de publieke ruimte', met andere woorden: op straat. Verder steekt de politie zo nodig een helpende hand toe, bij voorbeeld bij de opvang van dak- en thuislozen, al zijn daar formeel andere instanties voor.

Centraal of niet

De organisatie van één nationale politie is redelijk nieuw. Tot 1 januari 2013 waren er namelijk 26 regionale korpsen en het Korps Landelijke Politiediensten (KLPD), elk met hun eigen korpschef, eigen gebruiken en eigen regels over bijvoorbeeld de omgang met de pers. Ver daarvoor, tot 1994, waren d'r zelfs nog kleinere eenheden en een splitsing tussen gemeente- en rijkspolitie.

De discussie over de inrichting van het politiebestedel is van alle tijden. Traditioneel zijn daarin twee kampen. Het ene kamp wil zoveel mogelijk centraliseren, want dat is efficiënt (bespaart heel veel dubbele kosten, vermindert overhead) en makkelijker aan te sturen. Het andere kamp wil graag de politie zo lokaal en regionaal mogelijk houden. Het centralisatiekamp schermt met de groeiende georganiseerde misdaad, die zich natuurlijk niets aantrekt van regiogrenzen. Het dichtbij-de-burger-kamp schermt met al die andere, meer sociale taken die de politie heeft, bij voorbeeld in de wijken en in de buurten.

Met de nieuwe inrichting van het politiebestedel, bedacht door kabinet Rutte I en ingevoerd door Rutte II, lijkt het centralisatiekamp definitief gewonnen te hebben.

De praktijk

Op regionaal niveau moet elke politie-eenheid twee bazen dienen: de burgemeester (vaak de burgemeester van de grootste gemeente in de regio), die verantwoordelijk is voor de openbare orde en de hoofdofficier van justitie, die verantwoordelijk is voor de vervolging van de wetsovertreders in zijn gebied.

¹ Zie www.wetten.nl

In de dagelijkse praktijk berust de leiding van de politie bij de regionale politiechef, meestal een hoofdcommissaris. Die overlegt wekelijks met de hoofdofficier van justitie en de (regio)burgemeester over de gang van zaken. Dat trio heet in jargon 'de driehoek'. Toen de politie nog was opgedeeld in regiokorpsen (en het KLPD) werkten, binnen bepaalde landelijke kaders, min of meer zelfstandig. Zo had ieder korps een eigen (andere) website en leerde de praktijk dat het ene korps heel anders omging met de pers dan het andere. De komst van de nationale politie moet een einde maken aan die 'eilandencultuur'. Zo zet de korpsleiding in Den Haag de lijnen uit van het centrale mediabeleid. (de specifieke woordvoering over regionale zaken ligt nog wel bij de regionale eenheden.) De politieregio's verschillen sterk in oppervlakte. Ook de omvang van de afzonderlijke eenheden varieert. Dat is afhankelijk van het aantal inwoners in de betreffende regio, de omvang van de criminaliteit en andere zaken die de speciale aandacht van de politie verdienen. Zo heeft de Politie Eenheid Den Haag (de regio Zuid Holland-noord) relatief veel medewerkers (bijna 6000) tegen een klein gebied, terwijl de Politie Eenheid Noord-Nederland (de provincies Friesland, Groningen en Drenthe bij elkaar) 'maar' 4000 medewerkers heeft voor een veel groter gebied. De regionale politie-eenheden zijn verdeeld in districten, met elk een eigen districtschef. Vervolgens is elk district weer verdeeld in basiseenheden.

Landelijke Eenheid

Los van de regionale eenheden richt de Landelijke Eenheid (voorheen: het Korps Landelijke Politiediensten KLPD) zich op de grote, regio-overstijgende zaken, zoals de beveiliging van leden van het Koninklijk Huis (DKDB) en andere hoogwaardigheidsbekleders en de bestrijding van terrorisme. Ook richt het zich op de 'gewone' politietaken op de snelwegen, de waterwegen, het spoor en in de lucht. Onder de Landelijke Eenheid valt ook de landelijke researchedienst. Die jaagt met circa 850 mensen op de grote, georganiseerde criminaliteit. In praktijk werkt deze dienst weer samen met de regionale eenheden die ook allemaal weer hun eigen researchedienst hebben. Ook zijn bij de Landelijke Eenheid enkele andere diensten ondergebracht, zoals het Landelijk Team Forensische Opsporing, dat samen met het Nederlands Forensisch Instituut onder andere de DNA-gegevens verzamelt bij ernstige misdrijven, en de cyberpolitie, die jaagt op kinderporno op internet. Ook een onderdeel is de speciale afdeling die voortvluchtige TBS'ers weer achter gesloten deuren probeert te krijgen.

Koninklijke Marechaussee

De 'gewone' politie kan de hulp inroepen van de Koninklijke Marechaussee. Dat is een onderdeel van de strijdkrachten dat belast is met de politietaken binnen het leger, maar soms ook daarbuiten, zoals de grensbewaking e.d.. Bijstand wordt bij voorbeeld verleend bij grote ordeverstoringen, zoals bij ontruiming van kraakpanden, waarbij de marechaussee pelotons Mobile Eenheid kan leveren, en in uitzonderlijke gevallen zelfs pantservoertuigen. Daarnaast loopt de marechaussee in sommige steden, zoals Amsterdam en Den Haag, ook gewoon op straat, omdat daar te weinig 'gewone' agenten zijn. Internationaal werkt de Nederlandse politie samen met de politiediensten in Europol (Europese Unie) en Interpol (de hele wereld). In die samenwerkingsverbanden wisselen de diensten informatie uit, bij voorbeeld over voortvluchtige criminelen, maar ook over grote drugstransporten en mensensmokkelaars.

De agent (m/v)

De Nederlandse politie is een sterk hiërarchische organisatie, met duidelijke rangen, strakke gedragsregels en een eigen cultuur. Ook voor buitenstaanders, zoals journalisten, is het goed om daar enige kennis van te nemen. Dat helpt begrijpen hoe de politie werkt. En natuurlijk omdat een overtreding van de interne gedragsregels al snel nieuws is.

Niet alle politiemedewerkers zijn gelijk. Om te beginnen kent de organisatie verschillende rangen. In oplopende volgorde zijn dat: aspirant-agent, surveillant, agent, hoofdagent, brigadier, inspecteur, hoofdinspecteur, commissaris en hoofdcommissaris.

Daarnaast zijn ook heel veel politiemedewerkers niet 'blauw', met andere woorden: geen agent. De mensen op de administratie en bij ICT-afdeling zijn bijvoorbeeld vaak gewone burgers. Binnen de politie heten ze ATP'ers (Administratief en Technisch Personeel). Ze zijn wel in dienst bij de politie, maar ze hebben geen uniform, geen wapen en ook geen enkele andere bevoegdheid dan de 'gewone' burgers.

Aan de andere kant maakt de politie ook gebruik van vrijwilligers. Momenteel zijn dat er ruim 1500 in het hele land. Dat zijn mensen die in hun vrije tijd de sterke arm een handje helpen. Ze zijn dus niet in dienst van de politie, maar sommigen dragen wel een uniform en zijn in praktijk nauwelijks van de 'echte' politieagenten te onderscheiden. Het belangrijkste verschil is dat de vrijwillige agenten, die worden ingezet bij grote sportevenementen, maar bij voorbeeld ook tijdens koopavond in grote winkelcentra, geen pistool dragen. Een wapenstok en pepperspray hebben ze meestal wel en mogen ze ook gebruiken.

Wat mag een agent?

Een politieagent onderscheidt zich van een 'gewone' burger door de speciale bevoegdheden die hij of zij heeft. Zo heeft een agent het recht om iemand staande te houden en naar een naam of identificatiebewijs te vragen (weigeren of liegen is dan strafbaar). Ook mag de politie je fouilleren, in je tas of auto kijken of, in bijzondere gevallen, in je huis. Daarbij gelden overigens wel steeds specifieke regels. Zo moet er altijd sprake zijn van 'een redelijk vermoeden' dat je je schuldig hebt gemaakt aan een strafbaar feit. Preventief fouilleren is daarop weer een uitzondering.

Gewone burgers mogen overigens ook iemand aanhouden als ze deze op heterdaad een misdrijf of overtreding zien begaan. Daarna moeten ze deze verdachte zo snel mogelijk overdragen aan de politie. Identificeren, fouilleren en doorzoeken is voorbehouden aan agenten, evenals het gebruik van geweld.

Slaan en schieten

De politie heeft het zogenaamde 'geweldsmonopolie' in onze samenleving. Dat betekent dat ze als enige ongestraft geweld mag gebruiken tegen anderen. Maar dan wel alleen als het echt nodig is. Formeel is het gebruik van geweld alleen toegestaan als er geen andere mogelijkheden meer zijn (subsidiariteitsbeginsel) en als het in verhouding is tot de ernst van de situatie (proportionaliteitsbeginsel).

Onder geweld valt bijvoorbeeld het stevig trekken en duwen, het slaan met de wapenstok, het spuiten met pepperspray, het gebruik van de elektrische taser (in gebruik bij arrestatieteams) en het schieten met het pistool. De laatste drie wapens mogen overigens alleen worden gebruikt voor zelfverdediging en in heel bijzondere situaties.

In geval van het gebruik van het dienstpistool waarbij een burger is neergeschoten volgt altijd een onderzoek door Rijksrecherche. Dat is een aparte eenheid die eventueel strafbare feiten

van overheidsdienaren onderzoekt. Overigens vallen er bij schietincidenten door de politie zelden doden of zwaargewonden (in 2012 vijf doden en 24 zwaargewonden), dus áls het gebeurt is het wel groot nieuws.² Onderzoek door de Rijksrecherche leidt overigens (bijna) nooit tot vervolging van de schietende politieagent.

Vormen van buitensporig of ongeoorloofd geweld door de politie zijn niet toegestaan en, in principe, strafbaar. Wanneer het zich voordoet, of zelfs wanneer een politieagent daarvan beschuldigd wordt, kan het een serieus nieuwsonderwerp zijn.

Voor het oplossen van misdaden heeft de politie nog een heel arsenaal aan bijzondere opsporingsbevoegdheden, zoals afluisteren van telefoons, schaduwen van verdachten, infiltreren in criminele bendes en (pseudo)koop van partijen drugs. Dit soort technieken wordt natuurlijk alleen bij grote criminelen van stal gehaald. Ze zijn alleen toegestaan na toestemming en onder toezicht van de betrokken officier van justitie die het bewuste onderzoek leidt. (In Nederland gebeurt de opsporing en vervolging van verdachten door het Openbaar Ministerie, in casu de officier van justitie; de politie is alleen uitvoerend.)

Bureau Interne Onderzoeken

Het werken bij de politie vereist naast de nodige toewijding en discipline ook een brandschoon blazoen. Elke agent dient van onbesproken gedrag te zijn. Hij kan anders de wet niet handhaven en geen voorbeeld zijn voor de samenleving. Een ‘foute’ of ‘platte’ agent ondermijnt het moreel gezag van de politie als instituut. Daarom worden aankomende politiebeambten vooraf gescreend.

Eenmaal in dienst houdt het Bureau Interne Onderzoeken (BIO) een oogje in het zeil. Incidenteel worden politiemedewerkers ontslagen omdat ze, al dan niet in diensttijd, de wet hebben overtreden, of een relatie hebben met iemand die dat doet of deed. Meestal wordt daar geen ruchtbaarheid aan gegeven vanwege privacybescherming voor betrokkenen. Ook is het niet de beste reclame voor het korps. In de regel verstrekt de politie landelijk één keer per jaar een overzicht van integriteitschendingen en gedwongen ontslagen. Dat is altijd nieuws, evenals de individuele gevallen

Persvoorlichting

Alle politie-eenheden beschikken over een afdeling voorlichting of communicatie, met meerdere persvoorlichters. Soms zijn dat politiemensen, maar het kunnen ook gewone burgers zijn. In praktijk werken deze voorlichters op dezelfde manier als woordvoerders van andere organisaties, bedrijven en overheden. Met alle sterkten en zwakheden van dien.

De discussie die momenteel woedt over de groeiende macht van pr-afdelingen op de media, of omgekeerd over de journalisten die zich te veel laten ‘sturen’ door de woordvoering, is dan ook volledig van toepassing op de politievoorlichting, zoals hierna blijkt.

De voorlichters zullen altijd eisen dat alle perscontacten via hen lopen. De agenten op straat zijn nadrukkelijk geïnstrueerd dat ze hun mond moeten houden tegenover de media.

Plichtsgetrouw als ze zijn (of bang voor eventuele sancties) doen ze dat meestal ook. De praktijk leert dat je er als journalist moeilijk omheen komt. Maar je kunt het natuurlijk wel gewoon proberen. In het ergste geval krijg je een zwijgende agent en een geïrriteerde voorlichter over je heen. Maar voor hetzelfde geld kom je iets nieuws te weten.

Anderzijds heeft de alomtegenwoordige voorlichter als voordeel dat de verslaggever een aanspreekpunt heeft binnen de organisatie. Je weet altijd waar je wezen moet.

² Algemeen Dagblad 11 februari 2013

Over het algemeen zijn de persvoorlichters professioneel, bereikbaar en behulpzaam. Zeker als er na enige tijd een vertrouwensband ontstaat. Als je alle twee weet wat je aan elkaar hebt, is meestal goed en professioneel ‘zaken doen’ mogelijk.

Die vertrouwensband tussen verslaggever en voorlichter is essentieel, net als op andere verslaggevingsterreinen (politiek, bedrijfsleven), wil je als journalist niet worden afgescheept met enkel de reguliere huis-tuin-en-keuken-berichten. Investeer daar dus in. Overigens kan die vertrouwensband natuurlijk ook té ‘close’ worden.

Voorlichter ter plaatse

Vaak is bij grote incidenten ook een woordvoerder ter plaatse. Dan kan je, mits je je als journalist identificeert met een politieperskaart, letterlijk ter plekke tekst en uitleg krijgen. Ook hebben de politie-eenheden een piketregeling zodat bij grote zaken voorlichters 24 uur per dag gebeld kunnen worden. Vanzelfsprekend is het verstandig om daar met beleid mee om te gaan. Ook politievoorlichters worden liever niet ’s nachts wakker gebeld als het niet per se hoeft. Juist omdat je altijd met dezelfde voorlichters te maken krijgt, is het wijs om ze niet tegen je in het harnas te jagen als dat niet nodig is.

Een politievoorlichter zal niet per se altijd alles vertellen wat hij weet. Om te beginnen geeft hij zelden of nooit informatie over een lopend strafrechtelijk onderzoek. Een dergelijk onderzoek staat namelijk, zoals hierboven al geschreven, onder leiding van de officier van justitie, en de politie is alleen uitvoerend bezig. Daarom zal de politiewoordvoerder je in praktijk snel doorverwijzen naar de woordvoering van het Openbaar Ministerie (OM), waartoe de officier van justitie behoort.

De beleidslijn dat het OM uiteindelijk verantwoordelijk is voor de voorlichting in onderzoeken en strafzaken is meest recent vastgelegd in de ‘Aanwijzing voorlichting opsporing en vervolging’ (2012A009).³ Die richtlijnen, die regelmatig worden aangepast omdat de media en samenleving veranderen en politie en OM daarin meegaan, zijn tamelijk strak. Zo schrijven de regels voor dat er eigenlijk geen gegevens (zelfs geen initialen) van verdachten bekend mogen worden gemaakt.

De woordvoering door het OM wordt meestal verzorgd door een speciale persofficier belast met mediacontacten. Die zal overigens eveneens niet veel zeggen, want ook criminelen lezen de krant en kijken televisie. Daarnaast gebruikt de politie de meest saillante feitjes rond een misdaad, die alleen bij de dader bekend kunnen zijn, om een eventuele schuldige te ontmaskeren. Daarom willen OM en de politie in het belang van het onderzoek voorkomen dat deze ‘daderinformatie’ op straat ligt.

Veiligheidsbeleving

Een tweede kanttekening geldt dat de afdeling voorlichting van de regionale politie-eenheid werkt voor de politie en niet voor de media. Aangezien de politie als opdracht heeft de veiligheid van de burgers te waarborgen en omdat die veiligheid voor een belangrijk deel gebaseerd is op ‘gevoel’, hebben voorlichters een nadrukkelijke rol bij het creëren van de veiligheidsbeleving van de mensen. Daarom zal een politievoorlichter altijd geneigd zijn te zeggen dat een crisissituatie onder controle is, de ordeverstoringen in de hand worden gehouden en dat de golf aan inbraken en berovingen op zijn retour is. Kortom, een politiewoordvoerder heeft de ‘natuurlijke reflex’ om te zeggen ‘dat het wel meevalt’. Dat is geen kwade opzet, maar gewoon een rol die de politievoorlichter uit hoofde van zijn functie speelt.

³ www.om.nl/organisatie/beleidsregels/overzicht/voorlichting/

Er zijn situaties denkbaar dat de politie afwijkt van die ‘gaat-u-maar-rustig-slapen’-voorlichting. Dat kan bij voorbeeld als ze burgers nadrukkelijk wil waarschuwen. Zo zoekt de politie bij voorbeeld in perioden dat een serieverkrachter actief is, bewust de publiciteit om iedereen op te roepen waakzaam te zijn. En om tips in te winnen. Want voor veel opsporingswerk is de politie nadrukkelijk afhankelijk van de medewerking van het publiek. Via de media vraagt de politie de burgers dan om informatie.

Een andere situatie wanneer de politie expliciet de publiciteit zoekt, is als het de organisatie politiek of publicitair zelf goed uit komt. Dat kan zijn als er bezuinigingen dreigen (dan is het altijd goed om te wijzen op de groeiende criminaliteit) of als de politie vindt dat ze wel een schouderklopje verdiend heeft.

PR en imagopolitiek

Ook de politie doet, net als elke professionele organisatie, aan imagopolitiek. Zo zal een politiewoordvoerder graag een succesje van zijn eenheid willen melden. Op een arrestatie in een geruchtmakende zaak volgt vrijwel altijd een tevreden persbericht. Maar als twee weken later de opgepakte verdachte moet worden vrijgelaten bij gebrek aan bewijs krijgt de pers geen belletje of persverklaring. Omgekeerd gaat justitie het niet aan de grote klok hangen als er een TBS’er is ontsnapt. Maar als hij weer is gepakt, staat niets meer een prettig persbericht in de weg. Sommige voorlichters zijn volleerde spindoctors.

Een mooi voorbeeld van dergelijke imagopolitiek van de politie melden Mirjam Prenger en Frank van Vree in ‘Schuivende grenzen’ (Amsterdam 2004). In hun publicatie beschrijft Tjerk de Vries van De Telegraaf hoe de Amsterdamse hoofdcommissaris Kuiper, in een periode dat deze onder vuur lag vanwege een schijnbaar niet te beteugelen reeks criminele afrekeningen in de hoofdstad, het nieuws lanceerde dat de politie juist een aantal liquidaties had voorkomen. Een mooi succesje van de politie, alleen door niemand te controleren en op geen enkele manier hard gemaakt.

In een ander voorbeeld uit die categorie is de PR-invulling van de woordvoering bij grote ordeverstoringen, bij voorbeeld in Den Haag. In de nacht van Oud- op Nieuwjaar worden daar, net als in sommige andere steden, traditioneel op grote schaal auto’s in brand gestoken. Het gaf de Hofstad in het verleden een slechte naam, zowel bij de burgers in de stad, als bij de mensen daarbuiten. In het verleden was de politievoorlichting rond de jaarwisseling daarom niet scheutig met informatie. De woordvoering van (voorheen) het korps Haaglanden rechtvaardigde die terughoudendheid met het argument dat uitgebreide berichtgeving alleen maar onrust creëert onder de bewoners, en in het ergste geval moedigt het kopieergedrag aan. Bijkomend effect van die ingetogen woordvoering, waarbij de voorlichters pas dagen later meldden hoeveel auto’s d’r in vlammen waren opgegaan, is dat andere steden die hun aantallen eerder bekend maken opeens een stuk onrustiger leken, terwijl Den Haag in de publicitaire luwte bleef.

Reality-tv

Naast het beïnvloeden, al dan niet met zachte hand, van journalisten om een zo gunstig mogelijk beeld van de sterke arm neer te zetten, gebruikt de politie ook reality-tv-programma’s als pr-instrumenten. Mooie voorbeelden daarvan zijn programma’s als *Blik op de Weg* (NCRV, laat zien hoe hard er wel niet wordt opgetreden tegen wegmisbruikers) en *Politie te Paard* (MAX, waarin wordt getoond hoe goed de bereden brigade in Amsterdam wel niet bezig is). Daarnaast verleent de politie graag medewerking aan politierieseries als *Baantjer*, *Flikken Maastricht* en *Seinpost Den Haag*, waarin het goede (de politie) steevast het kwade (de boeven) overwint. Voordat de politie haar medewerking verleend wordt het ‘format’ van

de programma's zorgvuldig beoordeeld. 'Het moet nuttig zijn en het moet aan onze reputatie bijdragen', aldus Rob Luijten, woordvoerder mediazaken van de nationale politie.⁴

Check the facts

Net als persvoorlichters in het bedrijfsleven of de politiek zijn ook de woordvoerders bij de politie niet enkel doorgeefluik van informatie. Ze hebben ook vaak een eigen agenda. Daarbij is een complicerende factor dat de politie-informatie vaak niet te checken is. De algemene journalistieke basisregel dat een nieuwsfeit pas een nieuwsfeit is als twee bronnen, onafhankelijk van elkaar, het feit hebben bevestigd, wordt over algemeen niet gebruikt voor politieberichten. Dat kan vaak ook niet. Als de politie meldt dat ze meneer X heeft aangehouden op verdenking van de moord op mevrouw Y, gaat geen enkele verslaggever controleren of dat wel zo is. Als de politie zegt uit te gaan van een misdrijf, zal geen redacteur dat op voorhand betwisten (of zelfs maar betwijfelen).

Niemand zal van de journalist verwachten dat hij zelf het politieonderzoek nog even dunnetjes gaat overdoen, als dat al zou kunnen. Maar de waarheid is ook dat de politie (en justitie) er soms wel eens naast zit. Het meest in het oog springende bewijs daarvoor zijn de verschillende justitiële dwalingen van de laatste jaren, zoals in de zaak van Lucia de Berk, de Schiedammer parkmoord en de Puttense moordzaak.

Politiepersberichten

Een belangrijk terrein waar politie en pers elkaar tegenkomen is bij de gebruikelijke incidenten, zoals aanrijdingen en overvallen. Meestal mailt elke eenheid elke dag één, of soms tweemaal, een lijst met dit soort kleine incidenten naar de geïnteresseerde media. Vaak in de vorm van een kort, handzaam berichtje met het gebruikelijke wie-wat-waar-en-wanneer. De politievoorlichter-van-dienst stelt zo'n lijst samen door naar eigen inzicht te selecteren uit alle gebeurtenissen die zich de afgelopen uren hebben voorgedaan in de regio. Een dergelijke lijst is daarmee nooit volledig en altijd subjectief.

De meeste redacties zullen hun eigen selectie maken uit deze berichtenbrij. Na enige eindredactie komen deze zo in de krant, op de radio of op internet. Overigens is die eindredactie soms nodig, omdat de open deuren bij dit soort berichten geregeld wagenwijd openstaan. Hoedt u voor kreten als 'getuigen wordt verzocht zich te melden bij de politie', 'de politie heeft de zaak in onderzoek' en 'van de daders ontbreekt elk spoor'.

Het verdient aanbeveling om af en toe te kijken of er een patroon zit in de opeenvolgende lijsten. Als bij voorbeeld een simpele woninginbraak wordt gemeld is dat niet zo bijzonder, maar als het er elke dag eentje is en dan ook nog in dezelfde wijk, dan wordt het interessant.

Persalarmregeling

Voor actuele incidenten hebben de meeste eenheden een persalarmeringsregeling. De invulling van een dergelijke regeling verschilt sterk per regio, maar meestal werkt het met een sms naar een mobiele telefoon op de redactie of met een speciale pager. Daarop wordt dan melding gemaakt van het incident dat zojuist is gebeurd en nieuwswaardig (in tekst of beeld) zou kunnen zijn voor het betreffende medium (volgens de politie). Wees je ervan bewust dat daarbij de politievoorlichter (of de meldkamer) beslist voor welk incident wel en voor welk niet wordt gealarmeerd (en wanneer) en dus altijd subjectief en onvolledig is. Sinds 2011 is er wel een landelijke regeling waarin ook is vastgelegd voor welke incidenten de politie actief

⁴ De Volkskrant 7 februari 2013

(pers)informatie naar buiten brengt en welke niet, maar de individuele voorlichters (of meldkamers) kunnen daarvan afwijken.

Soms vertraagt de politie meldingen, bij voorbeeld omdat de voorlichter graag eerst zelf ter plaatse wil kijken. Of ter bescherming van de plaats delict. Pas als er dan een zogenoemd 'persvak' is gecreëerd, volgt alsnog de alarmering. In enkele gevallen houdt de politiewoordvoerder alarmeringen gewoon helemaal achter, als ze geen pottenkijkers wil. In zo'n geval laat de politie het tactisch belang (opsporing of handhaving) prevaleren boven het streven naar transparantie.

Wie op eigen houtje wil meekijken met (een deel van) de communicatie over incidenten kan terecht op sites als www.p2000.nl. Daarop verschijnen mobilfoonoproepen van de meldkamers naar brandweervoertuigen en ambulances. Soms zitten daar ook de politieoproepen tussen. Het uitlezen van die boodschappen vereist echter wel enige kennis en ervaring. (Overigens zijn de belangrijkste communicatiekanalen van de politie, zoals C2000 en de gewone mobiele telefoon, niet voor journalisten af te luisteren.)

Sociale media

Veel politie-eenheden zijn zeer actief met de sociale media. Hyves- en Facebook-pagina's, eigen kanalen op You Tube en vooral ook Twitter worden veelvuldig ingezet. Zo heeft de Politie Eenheid Den Haag een eigen Twitter-account (@PolDenHaag) met vele volgers. Ook individuele politiemensen twitteren er flink op los. Ook vraagt de politie via Twitter de burgers regelmatig om tips bij opsporing van criminelen.

Voor journalisten kunnen deze sociale media een belangrijke bron van nieuws zijn. Bijzonder aan deze nieuwe ontwikkeling is dat de politie via deze media zelf direct gaat communiceren met het publiek en dus eigenlijk om de journalisten heen gaan. Omgekeerd gaan ook burgers communiceren, met elkaar en soms ook met de politie, buiten de professionele verslaggevers om. De opmars van de sociale media zet daarmee het wezen van de 'traditionele' journalistiek op zijn kop.

Eigen nieuwsgaring

Wat echter blijft als het journalistieke handwerk (en altijd zal blijven bestaan) is de eigen nieuwsgaring. Vaak ligt aan die berichtgeving enig, of soms zelfs heel veel, spoorwerk ten grondslag. Meestal begint dat met een tip van een bezorgde burger of van een bevriend contact bij de politie of uit 'het milieu'. Maar soms begint het ook met eigen waarneming, vallen je dingen op. Uit de reeks politieberichten of gewoon omdat je op straat 'iets gek' ziet gebeuren.

Voor tips van de kijkers, luisteraars of lezers hebben veel media een speciale tiplijn, waarheen 'gewone mensen' kunnen bellen met hun wetenswaardigheden. Vanzelfsprekend moeten die tips worden gecheckt voordat je er serieus mee aan de slag gaat. De ervaring leert namelijk dat er veel onzin tussen zit. (Overigens is het in de Nederlandse media 'not done' om voor tips te betalen, maar daarmee is niet gezegd dat het helemaal nooit gebeurt.)

Tips kunnen tot mooie scoops leiden. Als het verhaal eenmaal rond is, volgt een finale check bij de politie. Die schiet dan soms in de stress, omdat voortijdige publicatie van bij voorbeeld een lopend politieonderzoek dat 'stuk' kan maken. In dergelijke gevallen sluiten verslaggever en woordvoerder vaak een deal.

De journalist krijgt dan bij wijze van primeur de bevestiging (en soms nog wat extra exclusieve informatie) in ruil voor de afspraak dat hij pas zal publiceren als de politie het groene licht geeft. Een dergelijke deal is niet ongebruikelijk. Voorwaarde is dat partijen zich aan de afspraak houden. Als een van de twee verzaakt, is de basis voor verdere samenwerking

meestal langdurig beschadigd.

Contacten

Tips vanuit de politie zelf zijn zeldzamer, maar tegelijk ook een stuk waardevoller dan de burgertips. Informanten ‘binnen’ zitten dicht bij het vuur en weten waarover ze praten. Zeker als de tipgever met naam en toenaam bekend is bij de journalist, en dus weet dat hij of zij aangesproken kan worden op valse informatie, levert een dergelijk lek vaak waardevolle informatie. Overigens is het ‘gewone politiemensen’ (niet zijnde voorlichters en woordvoerders) verboden zelf actief contact te onderhouden met journalisten, dus het cultiveren van tipgevers binnen het korps vergt veel geduld en meestal een grote investering in tijd, kennis van zaken en getoonde betrouwbaarheid. En als je eenmaal een goede informant hebt, blijf er dan zuinig op; je bron loopt meer risico dan jij!

Het aanboren van contacten in het criminele milieu is nog meer een kwestie van investeren, lange adem en laten zien dat je te vertrouwen bent. Meestal is dit soort informanten voorbehouden aan de eredivisie van de misdaadverslaggevers. Overigens vinden zij het niet allemaal even kies om met criminelen om te gaan, want die zijn natuurlijk per definitie niet de meest eerbare en betrouwbare leden van de samenleving. Net als de informatie uit andere bronnen (politie, justitie, advocaten) moet de verslaggever zich altijd afvragen vanuit welk belang de betreffende informatie wordt verstrekt. Ook in misdaadkringen is lang niet alles wat het lijkt.

Lekken en meelopen

Een bijzondere vorm van ‘lekken’ is als de politievoorlichting zelf onderhands informatie naar buiten brengt. Bij vrijwel alle eenheden gebeurt dat wel eens. Journalisten worden zo gedoseerd een primeurtje gegund. ‘Iets wegzetten’ heet dat in politiejargon. Wat dat betreft werken de politievoorlichters niet anders dan die in de politiek, bij de overheid of in het bedrijfsleven.

Voor de verslaggever in kwestie levert een dergelijk lek meestal een mooi verhaal op. De keerzijde is dat juist bij dit soort publicaties de politie helemaal de regie heeft. Zij beslist wat het nieuws is en wie het krijgt. De journalist bepaalt alleen nog hoe hij het opschrijft of uitzendt. Vanzelfsprekend treden de politievoorlichters hierin sterk sturend op. Met andere woorden, het nieuws dat zo naar buiten ‘lekt’, komt de politie nooit slecht uit.

Soms lekt de politie ook een nieuwtje om de opsporing een handje te helpen. Een voorbeeld daarvan kan zijn de voortijdige melding dat een lid van een bende is aangehouden, in de hoop dat de rest van de bende het bericht leest of hoort en er zo van schrikt dat ze heel veel gaan bellen met hun mobiele telefoon. De politie kan hen dan met een ‘tap’ traceren. In een dergelijk geval wordt de krant of televisiezender dus actief ingezet bij de opsporing.

Principieel vinden journalisten dat een kwalijke zaak, maar het gebeurt niettemin. En journalisten (en hoofdredacteuren) werken er soms graag aan mee, onder het motto: nieuws is nieuws.

Een ander fenomeen is het ‘meelopen’ met de politie door verslaggevers. Soms mogen ze aanwezig zijn bij een inval of een belangrijke aanhouding. Dergelijke sfeerreportages zijn een beproefd recept om te laten zien wat er speelt in een wijk of in een gebied en hoe de politie de betreffende problematiek aanpakt.

Het levert meestal ook mooie verhalen op. Maar aan de andere kant zijn dit altijd reportages waarover de politie de volledige regie heeft. De politie bepaalt wat de verslaggever te zien krijgt, wanneer en hoe. Na afloop wordt bijna altijd gesteggeld over de weergave; wat mag wel in beeld en wat niet, wat mag wel worden geciteerd en wat niet. Hier vervagen de grenzen

van de onafhankelijke, kritische journalistiek. Daar valt tegenin te brengen dat een kijkje in de politiekeuken nooit kwaad kan en dat een goede verslaggever een onderwerp altijd vanuit verschillende kanten (inclusief die van de politie) beziet. Maar ben je ervan bewust dat de voorlichter de allesbepalende gids is bij dit soort uitstapjes; maak goede afspraken (vooraf!).

Foto's

In het verlengde van die uitgebreide politiereportages vormt soms een aparte kwestie het maken van videobeelden of foto's van agenten-in-actie. Enerzijds kan niemand (ook de politie niet) je verbieden om op de openbare weg foto's of video-opnamen te maken van politiemensen die aan het werk zijn. Je mag die beelden gewoon publiceren, ook als de betrokkenen duidelijk herkenbaar zijn. Dat hoort bij het risico van het vak. Anderzijds wordt het algemeen 'niet netjes' gevonden om leden van arrestatieteams of rechercheurs herkenbaar af te beelden. Ze kunnen daar buiten werktijd last mee krijgen, bij voorbeeld als verdachten verhaal willen halen. (Overigens zijn de meeste politiemensen die dit soort werk doen zelf ook wel zo snugger dat ze buiten beeld blijven.)

Opsporingsberichten

Een bijzondere vorm van 'journalistiek' zijn de opsporingsprogramma's op (vooral) televisie, zoals het landelijk Opsporing Verzocht van de AVRO, maar ook diverse regionale omroepen hebben hun varianten, zoals Bureau Brabant, Team West en Bureau Hengeveld (RTV Utrecht). Deze programma's zijn een mooi voorbeeld van de (regelmatig optredende) symbiose tussen justitie en politie enerzijds en de media anderzijds.

Voor justitie zijn de opsporingsprogramma's een middel om het publiek aan te zetten tot het geven van tips. Regelmatig met succes. Voor de media zijn deze programma's meestal een aardige kijkcijferhit, waar ze zelf weinig voor hoeven te doen en waarmee ze zich bovendien van hun meest dienstbare kant kunnen laten zien.

Deze programma's komen altijd tot stand met hulp van de politie. Het landelijk parket van het Openbaar Ministerie heeft de politie weliswaar expliciet verboden geld te besteden aan deze media-activiteiten, maar bijdragen in natura (beschikbaar stellen van tijd, menskracht, spullen) mag wel. In praktijk draagt de politie meestal alle informatie aan. Ze levert ook alle andere ingrediënten voor de show, zoals beelden van beveiligingscamera's, figuranten en politiematerieel voor reconstructies, woordvoerders voor de uitleg ter plekke.

Justitie ziet toe op wat wordt uitgezonden in dit soort programma's⁵. De uitzendingen worden van tevoren bekeken door een politievertegenwoordiger, die zo nodig censureert. Deze programma's zijn daarmee geen onafhankelijke, journalistieke producties.

Overigens zijn opsporingsprogramma's en opsporingsberichten ('de politie vraagt uw aandacht voor het volgende:') binnen de justitiële wereld niet onomstreden. Ze kunnen namelijk het gevoel van onveiligheid onder de bevolking versterken.

Daarnaast leveren de programma's, naast de successen, zo blijkt, ook heel veel onbruikbare tips op. De politie vermorst veel tijd met het natrekken daarvan. Ook leiden de nadrukkelijke opsporingsberichten over voortvluchtige gevangenen en TBS'ers er soms toe dat deze criminelen zich zo opgejaagd voelen dat ze een geweldsmisdrijf plegen, terwijl ze zich anders (mogelijk) vanzelf hadden gemeld bij de politie.

Opsporing verzocht

⁵ Voor concrete regels zie: www.om.nl/organisatie/beleidsregels/overzicht/opsparing/

Een dilemma is wat te doen met de gegevens (naam, soms zelfs foto) van een vermist persoon, die de politie zelf actief naar buiten heeft gebracht in het kader van de opsporing, als die persoon naderhand slachtoffer van een misdrijf blijkt te zijn. Of een mogelijke dader. De standaardregel is namelijk dat personalia van slachtoffers en daders niet worden gepubliceerd, en zeker geen herkenbare foto's. Maar als de informatie eenmaal in de openbaarheid is gebracht, is er meestal geen weg meer terug. De gegevens zijn gepubliceerd en altijd ergens te vinden op het internet. In praktijk doen de meeste media dan ook geen poging meer de identiteit af te schermen. Alleen als het gaat om kinderen willen sommige media (soms) nog wel enige terughoudendheid betrachten.

Regelmatig melden ook particulieren zich bij een omroep of krant met de vraag een oproep te plaatsen om een vermist familielid zich te laten melden. Om problemen te voorkomen gaan de meeste media daar echter niet op in. Want wie zegt dat het vermiste familielid niet op de vlucht is voor een agressieve man-des-huizes? Of een jaloezige minnaar? In de regel laten de media zich in dit soort zaken leiden door de politie. Alleen oproepen die de politie uitdraagt, worden gepubliceerd.

Andere opsporingsinstanties

Naast de politie kent Nederland nog veel meer opsporingsinstanties. Zo hebben alle Haagse departementen hun eigen controlediensten, zoals de Fiscale Inlichtingen- en Opsporingsdienst (FIOD, jaagt op belastingontduikers), de Algemene Inspectiedienst (AID, speurt naar boeren die de mestwetgeving overtreden of vissers die de vangstquota aan hun laars lappen) en de Sociale Inlichtingen- en Opsporingsdienst (SIOD, zoekt naar uitkeringsfraude). Medewerkers van deze diensten zijn meestal Bijzonder Opsporingsambtenaar (BOA). Dat betekent dat ze gerechtigd zijn een aantal specifiek benoemde strafbare feiten op te sporen en daar proces-verbaal van op te maken. Andere voorbeelden van BOA's zijn parkeerwachters, tramcontroleurs en leerplichtambtenaren.

Een heel andere categorie 'politiediensten' zijn de geheime diensten, zoals Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) en de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD). Deze spionagediensten zijn belast met het beschermen van de staatsveiligheid in binnen- c.q. buitenland.

Informatie over deze diensten spreekt zeer tot de verbeelding en is dus vaak 'hot news'. Helaas hebben de berichten over deze inlichtingendiensten echter een groot manco: ze zijn nooit te controleren. Zoals Nick Davies in zijn standaardwerk 'Flat Earth News' (Londen 2009) uitgebreid heeft beschreven hebben juist dit soort diensten de neiging een eigen agenda te voeren. Het 'verstrekken' of 'lekker' van informatie van geheime diensten heeft heel vaak een diepere, maar meestal onbekende, bedoeling.

Publicaties over de AIVD of de nog geheimzinniger MIVD leiden ook snel tot tegenacties van die instanties, zoals Telegraaf-journaliste Jolande van der Graaf in 2009 ondervond. Toen zij publiceerde over AIVD-informatie over de beveiliging van de Dalai Lama tijdens zijn bezoek aan Nederland en over de vermeende massavernietigingswapens in Irak werd onmiddellijk haar telefoon afgeluisterd (en die van de hoofdredactie) om het informatiek boven water te krijgen. De Europese rechter tikte naderhand de AIVD op de vingers door te concluderen dat dit afluisteren een 'onrechtmatige schending van het journalistieke bronbeschermingsrecht' was.

Politieperskaart

Voor verslaggevers die regelmatig (professioneel) in contact komen met de politie is het

noodzakelijk om zich te kunnen identificeren met de politieperskaart. Dat is een kaartje, ter grootte van een pinpas, met pasfoto, dat op aanvraag en tegen betaling wordt verstrekt door de Stichting Politieperskaart, waarin onder andere de vakbond NVJ en het Nederlands Genootschap van Hoofdredacteuren zijn vertegenwoordigd. Het kaartje en de iets grotere zogenoemde rellekaart wordt alleen verstrekt aan mensen die journalistiek als hun hoofdberoep hebben. De aanvraag moet worden ondersteund door de hoofdredacteur van het betreffende medium.

De politieperskaart geeft de verslaggever (en de cameraman/vrouw) enige privileges. Zo mag je achter het politielint en andere plekken waar gewone burgers niet mogen komen. Ook heb je bij demonstraties iets meer vrijheid om te gaan en staan waar je wilt. Maar het is steeds aan de politie ter plekke om te bepalen waar die extra bewegingsruimte ophoudt. Zo zal ze niet tolereren dat de verslaggever aanrommelt op het 'plaats delict' (PD). Loop je in de weg bij een actie van een AT (arrestatieteam), dan word je zo maar aan de kant gezet; politieperskaart of niet.

Bij het gebruik van de politieperskaart horen ook enige verplichtingen. Zo wordt de verslaggever geacht met zijn werk bezig te zijn. Als je tijdens een demonstratie opeens gaat mee-demonstreren is het snel afgelopen met de privileges.

Omdat niet alle agenten bekend zijn met de bijzondere rechten die de politieperskaart geeft, gebruiken sommige korpsen (onder andere Den Haag) een geplastificeerde kaart met tekst en uitleg, die journalisten kunnen tonen als het nodig is. Ook geeft de Stichting Politieperskaart gekleurde hesjes voor journalisten.

Dit alles betekent overigens niet dat het altijd koek-en-ei is op straat. Regelmatig klagen journalisten over willekeur van agenten, tegenwerking en soms zelfs actieve intimidatie en fysiek geweld. (Natuurlijk klagen omgekeerd politievoorlichters ook geregeld over de handelswijze van sommige verslaggevers.) In een enquête die de vakbond NVJ in 2010 hield zei 80 procent van de 464 journalisten die gereageerd hadden, dat ze een of meer keren door politie of beveiligers in de uitoefening van hun beroep belemmerd of gehinderd was. Juist voor dit soort klachten heeft de NVJ het meldpunt politie & justitie.⁶

Particuliere beveiligers

Een nieuwe trend in politieland is het oprukken van de particuliere beveiligers. Deze medewerkers van internationale bedrijven als Trigion, Securitas en Group4Securicor, zijn herkenbaar aan een stevige zilveren V op hun uniform. Volgens de jongste schatting lopen en rijden d'r momenteel ongeveer 35.000 particuliere beveiligers rond, variërend van het bewakingspersoneel in de supermarkt, tot de 'uitsmijter' bij de discotheek en het personeel van sommige detentiecentra.

Feitelijk mogen deze beveiligers niets meer dan de gewone burger, met andere woorden: hooguit mogen ze iemand 'aanhouden' als ze hem of haar op heterdaad een misstap zien begaan. Maar meer dan een vriendelijk verzoek 'even mee naar achteren te komen' is niet toegestaan.

Particuliere beveiligers zijn zo populair omdat ze goedkoper zijn dan een agent en ook flexibeler inzetbaar (dan de ambtenaren van politie). Politievakbonden, burgerrechtenactivisten en sommige politieke partijen zien deze ontwikkeling met lede ogen aan.

Moord en doodslag

⁶ Zie ook: www.nvj.nl/meldpunt/leidraad-over-de-positie-van-de-pers-bij-politioptreden

Moorden krijgen in de regel veel aandacht in de pers. Als je sommige kranten of tv-stations mag geloven is het een Wild West in Nederland. Beunders en Muller stellen in hun boekwerk 'Politie en media, feiten, fictie en imagopolitiek' (uit 2005) dat uit diverse onderzoeken blijkt dat 30 tot 40 procent van de misdaadverslaggeving in de krant moord- en doodslag betreft, terwijl die vorm van criminaliteit slechts 5 procent van alle geweldsdelicten uitmaakt.

Voor het perspectief: in Nederland werd bij de politie in 2011

- 669.679 keer aangifte gedaan van diefstal (inclusief inbraak)
- 181.474 keer aangifte van vernieling
- 111.356 keer aangifte van een geweldsmisdrijf, waarvan
- 4.088 keer vanwege moord en doodslag (inclusief poging tot!).⁷

Gevoegd bij de constatering dat de aangiftebereidheid in Nederland erg laag is (gemiddeld zo'n 26 procent) en waarschijnlijk toeneemt naarmate het leed ernstiger is, valt te concluderen dat de kans om getroffen te worden door een inbraak vele malen groter is dan de kans een lijk op je stoep te vinden.

Verder lezen:

- Davies Nick, Flat Earth News, London, 2009
- Beunders Henri & Muller Erwin, Politie en media; feiten, fictie en imagopolitiek, Rotterdam 2005
- Bovenkerk Frank & Odekerken Marjolein, Stop! Politie, Amsterdam, 2010
- Maandag Arthur (red.), Journalist en recht, de praktijk belicht, Den Haag, 2011
- Prenger Mirjam & Vree Frank van, Schuivende grenzen, Amsterdam, 2004
- Prenger Mirjam e.a., Gevaarlijk spel, Amsterdam, 2011

Jan van Vegchel
februari 2013

⁷ Bron: Criminaliteit en Rechtshandhaving, CBS, 2012